

Одноособова експертиза висококваліфікованого спеціаліста буває достатньою, якщо є потреба в глибокому вузькоспрямованому дослідженні об'єкта. Унаслідок ускладнення об'єктів дослідження, звуження спеціалізації знання нерідко постає необхідність звернутися до спеціалістів різноманітних галузей знань або однієї галузі, але різних наукових шкіл і течій. Це надає можливість урізноманітнити форми та методи експертизи, чіткіше розробляти варіанти рішень, мінімізувати витрати часу й засобів, забезпечити колегіальність думок і позицій. Кількість експертів має бути достатньою для того, щоб вирішити всі питання повно, об'єктивно і глибоко.

Проведення експертизи колективом експертів у сфері права стає дедалі поширенішим. Центральним і найскладнішим завданням є добір експертів для включення їх у групу відповідно до вимог, які випливають із характеру і кількості поставлених перед експертизою питань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка А. М. Юридическая психология : монография / А. М. Бандурка, С. П. Бочарова, Е. В. Землянская. – Харьков : Титул, 2006. – 750 с.
2. Костицкий М. В. Судебно-психологическая экспертиза / М. В. Костицкий. – Львов : Вища шк., 1987. – 142 с.
3. Костицкий М. В. Введение в юридическую психологию: Методические и теоретические проблемы / М. В. Костицкий. – Киев : Вища шк., 1990. – 259 с.
4. Землянська О. В. Особистість як об'єкт судово-психологічної експертизи : монографія / О. В. Землянська ; за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 367 с.

Ібрагімов Михайло Михайлович, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національного університету фізичного виховання і спорту України, доктор філософських наук, професор, заслужений працівник народної освіти України

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ПРАВА В ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Право є продуктом і основою культурно-цивілізаційного історичного процесу, а тому слугує індикатором розвитку країн, народів, націй у векторі прогресивного чи регресивного їх розвитку. Критерієм поступальних змін є гуманістичний показник напряму руху у їх суспільному співжитті: чи є людина засобом, чи його ціллю.

Феноменологія права не є принципово новим явищем для української правової теорії, водночас, у сучасних правових реаліях вона отримує нову номінацію як вияв змісту права. Сутність будь-якого явища є прерогативою філософії, адже вона не обмежується логічним конструюванням понять, теорій, зокрема і правових доктрин. Зміст права, тобто функціонування у позитивному праві законодавчих та інших нормативно-правових і підзаконних актів, приписів та різноманітних підвідомчих інструкцій, настанов, що регламентують діяльність людей у сфері громадянських стосунків (адміністративне, цивільне, господарське, тощо), вивчає юридична теорія.

Сутність права, тобто ціль, мета, ефективність тих засобів, за допомогою яких їх досягають, є цариною філософії права. Філософія розглядає будь-яку реальність не лише крізь призму її онтологічних вимірів, а з позицій перспективи, майбутнього. Натомість предметом філософії права є стратегія його розвитку у співвідношенні з реальністю, а точніше – у взаємозв'язку ідеї права та буття права. Філософія права на базі теоретичної правової теорії, яка корегується правознавцями, окреслює *ціль її цілей*.

Жодна наука за допомогою притаманних їй прогностичних чи інших засобів логічного обчислювання не спроможна проникнути в таємницю світу. Зміст усього, що відбувається в історії, – це поєднання людських задумів і їх практичних результатів, утілення ідей у життя. Вони ніколи цілком не збігатимуться. Народна мудрість свідчить: «коли людина щось планує – Бог сміється». Відомий мислитель К. Маркс писав, що про ідеали (система ідей), які спускаються на землю, мріють тільки дурні. У цьому аспекті можна стверджувати, що ідея права ніколи не може бути реалізована, у бутті права немає, і не може в принципі бути в житті ідеального права, правового устрою держави, оскільки право як феномен

культури є продуктом діяльності людей. Люди не боги і не ангели, а історія не виткана шовковими нитками. Це злети і падіння, поєднання людяного і дикунського, звірячого. Культура може бути створенням і відтворенням завдяки діяльності людей, людських умов співжиття. Право фіксує ці моменти в історичному розвитку, а тому позитивне право не може вийти за межі історичних координат, попри благородні наміри їх творців. Правових норм не дотримуються ті чи ті політичні сили, вони не можуть бути замкнуті теоретичною сферою міркувань.

Цілі, які закладають юристи у правові норми, мають бути оцінені з позицій філософсько-культурних практик. Такий дискурс становить феноменологію права, що започаткували Е. Гусерль та М. Мерло-Понті. Вони інтерпретували мову як скарбницю культурно-історичного досвіду людства, а тому значну увагу приділяли юридичній практиці, де від мови, точніше мовного вираження, залежить доля людей. Ми ж розглядаємо феноменологію права в контексті київської світоглядно-антропологічної школи, яка згідно з діалектико-матеріалістичним світоглядом визначає, що предмет будь-якої галузі знань не може бути однозначним, він є багатовимірним. До його вивчення залучається плюралістична методологія. Право є багатогранним явищем, а тому для його вивчення, а саме для дослідження його витоків, джерел і смислу необхідна феноменологічна методологія, поза нею будь-який плюралізм для здорового глузду та наукової теорії буде здаватися нісенітницею, адже вона розглядає всі явища цілісно, в розвитку, з огляду на культурну традицію. Норма закону чи будь-яких приписів поза історично-культурною традицією завжди залишатиметься абстрактною фікцією і не буде дієвою.

Крім інших аспектів, предметом філософії права є правова рефлексія, тобто оцінювання правового буття з погляду бажаного. Невизначеність у правовій політиці, тобто аморфність проголошення її цілей, може бути засобом маніпуляції, точніше – обдурювання мас. За допомогою маніпулятивних прийомів у таких випадках владні структури досягають своїх прагматичних цілей. Необґрунтованість політико-правової моделі розвитку країни є, по суті, відвертим безглуздом примітивних у своїх домаганнях кримінальних істот, які завжди мріяли «дорватися»

до влади. Криміналітет сам себе знищує, бо підриває гуманістичні засади співжиття. Ознакою кримінального способу управління державою є цілковите ігнорування або маніпулятивне використання законів. Переслідують ідеологічні засади управління державою, підмінюють зміст понять, викривляють їх значення. Від людей вимагають покірності, насаджують страх покарання.

Філософія права як світоглядна засада юридичної науки обирає своїм предметом моральне виправдання чи осуд правотворення професіональних юристів та інших її суб'єктів, які управляють широкими верстами населення. Вона об'єднує політичну доцільність і її моральну оцінку в єдине ціле, перетворюючи юридичну нормотворчість у правове поле культурних практик.

Закон не може бути визнаним правовим, якщо відстоює лише інтереси держави, владні структури якої діють не в інтересах громадян. Держава як соціально-політичний інститут не має жодних зверхніх повноважень, вона не має своїх власних прав. Правами володіють винятково її громадяни, які делегують свої права в інтересах загального колективного блага, добровільно обмежуючи свої свободи в інтересах інших. Це відомі постулати з історії загальноєвропейської політико-правової історії. Узурпація державою правових повноважень громадян, за вдалим висловом Т. Гоббса, перетворює її на якесь чудовисько, «клевіафан», що гнобить людину, робить з неї раба якихось зверхніх сил. В українській правовій реальності ще зберігається тоталітарна правова система, коли людина є гвинтиком у державному механізмі якихось відчужених сил. Для подолання цього західноєвропейська практика висунула ідею розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову, що сприяє врівноваженню повноважень гілок влади, і люди у цьому разі мають змогу знайти захист своїх інтересів.

Сучасна українська правова практика свідчить, що головна роль у застосуванні до громадян законодавчих актів належить виконавчій владі, яка на свій розсуд трактує законодавчі акти, а суди, як і за радянських часів, виносять вироки й постанови. У філософсько-правових трактатах про правову реальність (С. І. Максимов) необхідно орієнтуватися на реальну практику та колізії, що виникають у «судочинстві» чи

«правосудді». Інакше ці поняття інтерпретують можновладці як тотожні, що з феноменологічної позиції не відповідає дійсності.

Нормативізм є засадою української законотворчості. Інтерес людини, закладений у правову норму, норма виражає через усвідомлену об'єктивну її потребу. Динамізм інтересів і потреб людини є безмежним, а тому жодна наявна нормативна норма не може їх задовольнити. Це конфлікт між природним правом і юридичною нормою позитивного права. Юридична норма частково і тимчасово вгамовує прагнення людини до змін, що інколи виливається в протестні й руйнівні настрої. Вона консервує та врівноважує наявні відносини. Користь юридичної норми, якщо її сформовано в правовому полі, полягає в тому, що вона створює умови для активізації людської діяльності, продукування нових і вдосконалення старих суспільних відносин. У цьому дискурсі постає питання про моральну складову, позитивне чи негативне сприйняття громадянами подій, що відбуваються.

У поле досліджень сучасних філософів права має увійти моральний стан українського населення. Зокрема, наявність травмованих війною, вестернізація і пов'язана з ними різка зміна ціннісних орієнтирів спричинили формування зневажливого ставлення людей до позитивного права, а природне право на життя, свободу та приватну власність сприймаються як химера. Триває вимирання української нації. За даними статистики, на 100 смертей припадає лише 60 новонароджених, щоденно близько 500 українців помирає, соціальні програми для бідних і малозабезпечених ліквідують. Зруйновано промисловість, немає засобів для збереження здоров'я населення, а пенсіонери, які сумлінно сплачували податки і створювали матеріальні умови для нинішнього молодого покоління, стали незахищеними. Старше покоління передало новому країну в належному стані, який необхідно було реформувати відповідно до сучасних вимог інформативно-технологічного суспільства.

Насправді ж відбулося знищення матеріально-технічної та інтелектуальної бази, країна стала заручником геополітичних інтересів інших наддержав. Події, що відбуваються в економіці України, принижують людську гідність, адже нестача коштів для життя перетворює людину на легку здобич для «акул

бізнесу». За словами відомого тирана Гітлера, «совість – це химера». Ніцшеанська іморальність призводить до поширення в стосунках між людьми цинічної зухвалості та моральної деградації. Чи стане на заваді цим негативним процесам в українському суспільстві право як культурний феномен – можна оцінити згодом, проте нині істотно посилюється енергетичний потенціал слова філософів права. Гегель не випадково називав філософів «сіллю землі». Бо вони несуть відповідальність за ті ідеї, які культивують. Касирер зазначав, що слово має дві складові – епістемологічну і магічну. Остання – прерогатива філософів у царині права.

У висновках зауважимо, що українська філософсько-правова думка, попри нетривалий період свого існування як самостійної галузі знань, накопичила значний теоретичний матеріал, щоб критично оцінити наявний правопорядок, правотворчість, що мають бути спрямовані на захист законних економічних, політичних і культурних прав громадян, та сприяти створенню необхідних умов для їх розвитку.

Івченко Юлія Володимирівна,
докторант кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ОНТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПІЗНАННЯ ПАТРІОТИЗМУ

Український політик, громадський діяч, письменник Л. Лук'яненко зазначав: «...Українці як дерево: від стовбура воно вростає в землю, і від стовбура воно вростає в небо. Коріння – це наша минувшина. Під ногами в нас ґрунт, політий потом і кров'ю наших дідів-прадідів. І від міри нашого знання цього минулого залежить, що теперішні українці можуть взяти собі до духовного і практичного вжитку. Як... коріння вбирає із землі вологу і подає її... вгору, так і наші пращури передають нам з-під землі особливості... тіла і темпераменту. ...Що глибше людина знає свій родовід... то потужніше вона стоїть на землі й успішніше витримує різні вітрогонні хвилі на шляху свого життя [1, с. 4].